

КОНЦЕПТ ЛЮДИНА ЯК ОСНОВА АНТРОПОЦЕНТРИЗМУ (на матеріалі творів Ф.С. Фіцджеральда)

У статті розглядаються тексти творів Ф.С. Фіцджеральда, мало досліджені в аспекті когнітивної лінгвістики. Антропоцентризм є методологічним принципом дослідження, згідно з яким людина розглядається як центр і найвища мета світобудови. У лінгвістиці цей принцип застосовується при дослідженні мови як продукту людської діяльності, засобу зберігання її досвіду, знань, культури. Концепт Людина як основа антропоцентризму є фундаментальним у мовній картині світу індивідуума, але він може мати певні особливості реалізації в мові. Зокрема, в мовній картині світу Ф.С. Фіцджеральда індивідуально-авторська специфіка властива відображенню поданого концепту через антропоніми як інтертекстуальний елемент його реалізації, що розкриває специфіку світобачення письменника.

Ключові слова: антропоцентризм, антропоніми, інтертекстуальний елемент, когнітивна лінгвістика, концепт, мовна картина світу.

Соляник В.І. Концепт Человек как основа антропоцентризма (на материале произведений Ф.С. Фицджеральда). *В статье рассматриваются мало изученные в аспекте когнитивной лингвистики тексты произведений Ф.С. Фицджеральда. Антропоцентризм является методологическим принципом исследования, согласно которому человек рассматривается как центр и высшая цель мироздания. В лингвистике этот принцип используется при исследовании языка как продукта человеческой деятельности, средства сохранения опыта человека, его знаний, культуры. Исследование позволяет утверждать тот факт, что концепт Человек как основа антропоцентризма является фундаментальным в языковой картине мира индивидуума, однако он может иметь определенные особенности реализации в речи. В частности, в языковой картине мира Ф.С. Фицджеральда индивидуально-авторская специфика свойственна отражению данного концепта посредством антропонимов как интертекстуального элемента его реализации, что раскрывает специфику понимания писателем действительности.*

Ключевые слова: антропоцентризм, антропонимы, интертекстуальный элемент, когнитивная лингвистика, концепт, языковая картина мира.

Solyanik V.I. The Concept of MAN as the Basis of Anthropocentrism (on the material of works by F.S. Fitzgerald). *The article represents the research done on the material of the texts by F.S. Fitzgerald that have been considered little in the aspect of Cognitive Linguistics. Anthropocentrism is a methodological principle of investigation, according to it MAN is considered as the center and the highest aim of world structure. In Linguistics this principle is applied to research language as a product of human activity, a means of keeping their experience, knowledge, culture. The present research has proved the fact of the concept of MAN being the basis of anthropocentrism to have peculiarities of its realization in speech. In particular, in the verbal world picture of F.S. Fitzgerald the specificity is observed in this concept reflection by means of anthroponyms as intertextual elements of its realization, that reveals the specific reflection of the reality by the writer.*

Keywords: anthropocentrism, anthroponyms, intertextual element, Cognitive Linguistics, concept, verbal world picture.

Антропоцентризм є методологічним принципом дослідження, згідно з яким людина розглядається як центр і найвища мета світобудови. У лінгвістиці цей принцип застосовується при дослідженні мови як продукту людської діяльності, засобу зберігання досвіду людини, її знань, культури.

За влучним висловом В. Гака, мова існує «у людині, для людини і реалізується через людину» [2: 268].

Антропоцентризм кваліфікується як релятивний і містить два вияви: колективний й індивідуальний – ознаки яких і спосіб поєднання з мовою є специфічними. Мова відображає досвід кожного індивідуума і виявляє не тільки спільне знання, а й своєрідність бачення світу мовцем. Для мовної картини світу важливі три явища, тісно пов'язані між собою: «людина» – «світ» – «мова».

Підґрунтям мовної картини світу є концептуальна картина. Поняття концепту як одиниці пізнання й осмислення світу набуває значущості в системі наук гуманітарного напрямку. У межах когнітивно-дискурсивної парадигми увага дослідників (А. Вежицької [1], Є.С. Кубрякової [3], В.І. Соляник [4] та інших науковців) приділяється концептам, що характеризують авторський вибір концептуальних пріоритетів і формують індивідуально-авторську картину світу в художньому творі, яка визначається естетичними домінантами письменника [3: 15]. Концепти розглядаються в аспекті художньої комунікації, їх динаміці в ідіостилі письменника, способів вербалізації у творі. Досліджується смислова структура концептів, яка виявляється через аналіз мовних засобів її репрезентації.

Для характеристики мовної картини світу з антропологічного погляду вихідною точкою є людина, яка пізнає світ і створює засоби фіксації й передачі знань про нього іншим людям і для власного пізнання.

Мета поданого дослідження полягає в розгляді мовних засобів відображення концепту «Людина» в мовній картині світу представника американської англосовітської літератури ХХ ст. Ф.С. Фіцджеральда. Таким чином, об'єктом дослідження є мовна картина світу даного письменника, предметом – саме концепт «Людина».

Відображення цього концепту було виявлено у 248 фрагментах тексту таких творів Ф.С. Фіцджеральда: «The Rich Boy», «The Diamond as big as Ritz», «Family in the wind», «First Blood», «Boil some water – lots of it», «The Swimmers», «Heart in boots», «The Bridal Party», «A night at the fair», «The Ice Palace», «Babylon Revisited», «Two Old-Timers», «Dearly Beloved», «Ten years in the Advertising Business», «Family in the Wind», «The Fiend», «News of Paris – fifteen years ago» (Ф.С. Фіцджеральд).

У статті зроблено спробу вперше розглянути реалізацію концепту «Людина» через антропоніми як інтертекстуальний елемент його відображення у мовній картині світу Ф.С. Фіцджеральда. Проведене дослідження дозволяє виявити специфіку розуміння письменником фрагментів дійсності, структурованих різними концептами, серед яких фундаментальним є саме концепт «Людина».

Англійська мова має розгалужену систему антропонімів, до якої належать особові імена, патроніми, прізвища, родові імена, прізвиська, техноніми, етноніми, криптоніми.

Поняття інтертекстуальності в останні десятиріччя посідає дедалі вагоміші позиції в лінгвістиці. Категорія інтертекстуальності – багатомірний зв'язок окремого тексту з іншими текстами належить поки що до базових, але не зовсім вивчених характеристик тексту. Інтертекстуальність антропонімів

реалізується завдяки використанню алюзії, тобто прояву позамовного, асоціативного змісту антропоніма.

Антропоніми як інтертекстуальний елемент застосовуються в стилістичній фігурі алюзії. Це може бути порівняння персонажу твору з якоюсь відомою особою чи персонажем іншої книги або автор може назвати в певному контексті свого героя іншим відомим ім'ям, щоб викликати в читача необхідні асоціації і таким чином підкреслити певні риси свого персонажу.

У здійсненому аналізі оповідань Ф.С. Фіцджеральда було виявлено 30 антропонімів як інтертекстуальних елементів відображення концепту «Людина». Виявилось, що не в усіх оповіданнях наявні антропоніми як інтертекстуальні елементи. В оповіданнях «A night at the fair», «Ten years in the Advertising Business», «The Swimmers» антропоніми не спостерігаються.

В інших творах у процесі авторського мовлення часто відбуваються трансформації антропоніма, тобто із іменника, яким він є первісно, утворюється інша частина мови, наприклад, *Ibsensque*, *Doctor Jung's theory*, *Emily Posted*.

Іноді автор надає персонажу ім'я, що містить у собі посилання на певне явище історії, літературний твір тощо: *Mickey Rooney*, *Clupper*. Спостерігається і метонімічний підхід, а саме Ф.С. Фіцджеральд називає твори певної відомої особи її ім'ям, наприклад, *Schopenhauer*, *Cattulus*.

Найбільш частотно в розглянутих текстах автор використовує алюзію, яка полягає в тому, що при надаванні характеристики персонажу, предмету чи явищу відбувається посилання на інше джерело. Алюзія є стилістичною особливістю відображення концепту «Людина», що реалізовано через порівняння персонажа із відомою особою чи персонажем іншого твору. У контексті низки оповідань автором згадуються ім'я персонажів однойменних відомих творів: антропонім уводить у текст цитату з іншого тексту. Переказ історичного факту із використанням імені особи, якої цей факт стосується, також спостерігається в контексті деяких творів Ф.С. Фіцджеральда.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що концепт «Людина» як основа антропоцентризму є фундаментальним у мовній картині світу індивідуума, але він може мати певні особливості відображення. Зокрема, у мовній картині світу Ф.С. Фіцджеральда індивідуально-авторська специфіка властива реалізації поданого концепту через антропоніми як інтертекстуальний елемент його відображення, що розкриває специфіку світобачення письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Вежбицкая А.** Понимание культур через посредство ключевых слов / Анна Вежбицкая. — М., 2001. — С. 25–48.
2. **Гак В.Г.** Пространство времени. Логический анализ языка: язык и время / Владимир Григорьевич Гак. — М.: Индрик, 1997. — С. 267–280.
3. **Кубрякова Е.С.** Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира/ Елена Самуиловна Кубрякова. — М.: Языки славянской культуры, 2004. — 560 с.
4. **Соляник В.І.** Лексичні особливості відображення концепту «Людина» у мовній картині світу Ф.С. Фіцджеральда. Наукові записки / В.І. Соляник — Харків, 2011. — № 1 (65). — С. 138–142.
5. **Fitzgerald, F. Scott.** «Selected Short Stories» / Francis Scott Fitzgerald. — Moscow : Progres Publishers, 1979. — 357 p.